

POSTANOWIENIE

7 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Jacek Widło

SSN Dariusz Pawłyszczke (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 7 grudnia 2023 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej A. P.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Gorzowie Wielkopolskim

z 9 czerwca 2021 r., V Ca 583/20,

wydanego w sprawie z wniosku T. P.

z udziałem A. P.

o podział majątku wspólnego

1. uchyla zaskarżone postanowienie w pkt I ppkt 4 w całości oraz w pkt II w części obejmującej oddalenie apelacji A.P. od postanowienia Sądu Rejonowego w Gorzowie Wielkopolskim z 2 września 2020 r., I Ns 1135/13, w pkt VIII w części obejmującej oddalenie żądania zapłaty 20 396,30 euro i w tej części przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Gorzowie Wielkopolskim pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego;

2. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 2 września 2020 r., I Ns 1135/13, Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim rozstrzygnął sprawę o podział majątku wspólnego między małżonkami. Sąd ustalił skład majątku wspólnego (pkt I), równość udziałów (pkt II), dokonał podziału (pkt III), przyznał uczestniczce dopłatę od wnioskodawcy (pkt IV), ustalił wysokość nakładów uczestniczki na majątek wspólny (pkt V), zasądził od wnioskodawcy na rzecz uczestniczki połowę tego nakładu (pkt VI), zasądził od uczestniczki na rzecz wnioskodawcy wynagrodzenie za wyłączone korzystanie ze wspólnego domu po ustaniu wspólności (pkt VII) i oddalił wnioski uczestników w pozostałym zakresie (pkt VIII).

Na skutek apelacji obydwójga uczestników Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim w pkt I wyroku zaskarżonego skargą kasacyjną zmienił sposób podziału majątku (ppkt 1), uchylił orzeczenie o dopłacie (ppkt 2), ustalił niższą wysokość nakładów uczestniczki (ppkt 3), zmienił orzeczenie o zwrocie połowy nakładów przez objęcie nim także dopłaty i dostosowanie obydwu wierzytelności do zmienionego sposobu podziału majątku i wysokości nakładów uczestniczki (ppkt 4) oraz uchylił orzeczenie o wynagrodzeniu za korzystanie ze wspólnego domu (ppkt 5). W pkt II Sąd drugiej instancji oddalił obydwie apelacje w pozostałym zakresie.

Uczestniczka skargą kasacyjną wniosła o uchylenie wyroku Sądu odwoławczego w zakresie:

- 1) sposobu podziału majątku wspólnego (pkt I ppkt 1 zaskarżonego wyroku),
- 2) ustalającym wysokość nakładów uczestniczki (pkt I ppkt 3),
- 3) orzeczenia o dopłacie i zwrocie nakładów (pkt I ppkt 4),
- 4) oddalającym apelację uczestniczki (pkt II) w części obejmującej żądania:
 - a) ustalenia, że w skład majątku wspólnego wchodzi suma 614 183 zł stanowiąca realną wartość nieruchomości sprzedanej przed rozwodem, w miejsce ustalonej przez Sąd pierwszej instancji sumy 130 000 zł uzyskanej tytułem ceny,

b) ustalenia wysokości nakładów uczestniczki na majątek wspólny na sumę 168 516,54 zł, w miejsce ustalonej przez Sąd Rejonowy sumy 166 967,49 zł, zmienionej przez Sąd odwoławczy na 147 552,24 zł,

c) zasądzenia 20 396,30 euro i 750 zł tytułem odszkodowania za wyprowadzenie z majątku wspólnego środków pieniężnych z odsetkami oraz odsetek od zasądzonej dopłaty i zwrotu nakładów.

Skarżąca zarzuciła wyrokowi Sądu drugiej instancji naruszenie:

I przepisów prawa procesowego:

a) art. 684 w zw. z art. 567 § 1 i 3 oraz art. 316 § 1 k.p.c. przez nieprawidłowe ustalenie wartości majątku wspólnego w zakresie:

- sumy 130 000 zł uzyskanej ze sprzedaży jednej z nieruchomości uczestników, gdyż realną wartością tej nieruchomości była suma 614 183 zł,
- sumy 318 062 zł stanowiącej wartość domu uczestników przyznanego uczestniczce, gdyż powinna ona zostać zmniejszona o sumę niespłaconego kredytu hipotecznego 35 734,75 zł, obciążającego tę nieruchomość;

b) art. 378 § 1 k.p.c. przez nieuwzględnienie części zarzutów apelacji co do sposobu podziału majątku wspólnego, a tym samym pozostawienie w mocy wadliwego podziału dokonanego przez Sąd pierwszej instancji, mimo uznania w uzasadnieniu zasadności apelacji w tym zakresie;

c) art. 378 § 1 w zw. z art. 328 § 2 i 391 k.p.c. przez nierozpoznanie apelacji w zakresie nieprzyznania przez Sąd Rejonowy odsetek od dopłaty i zwrotu nakładów za okres 6 miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia;

II prawa materialnego:

a) art. 207 k.c. w zw. z art. 618 k.p.c. przez uznanie, że wydatki uczestniczki w wysokości 20 964,30 zł na wspólny dom stron z tytułu podatku od nieruchomości i części stałej opłat za media (tj. za samo istnienie przyłącza, bez kosztów zużycia mediów) nie są nakładami na majątek wspólny (wniosek kasacyjny oznaczony wyżej nr 2, 3 i 4b),

b) art. 45 k.r.o. w zw. z art. 6 k.c. przez uznanie, że uczestniczkę obciążał dowód, iż wnioskodawca środki pobrane ze wspólnych rachunków bankowych

wydał na cele nie związane z majątkiem wspólnym i bieżącym utrzymaniem (wniosek kasacyjny nr 4c),

c) art. 212 § 3 w zw. z art. 481 § 2 k.c. przez zaniechanie ustalenia wysokości i terminu uiszczenia odsetek od sumy przyznanej uczestniczce tytułem nakładów i dopłaty (wniosek kasacyjny nr 3).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

I Zarzuty naruszenia przepisów postępowania.

a) Zarzucane przez skarżącą wadliwe ustalenie wartości majątku wspólnego nie może stanowić naruszenia przepisów postępowania. Naruszeniem art. 684 k.p.c. byłoby zaniechanie ustalenia składu i wartości majątku wspólnego w rozstrzygnięciu i dokonanie tego ustalenia wyłącznie w uzasadnieniu. Materialną podstawą ustalenia składu i wartości majątku wspólnego są art. 31-45 k.r.o. oraz przepisy Kodeksu cywilnego stosowane na mocy art. 46 k.r.o. i te przepisy mogą zostać naruszone rozstrzygnięciem w zakresie składu i wartości majątku wspólnego.

Przed wszystkim zarzut w istocie nie dotyczy wadliwego ustalenia składu lub wartości majątku wspólnego, gdyż niespornym było, że cena uzyskana za sprzedaną nieruchomość wynosiła 130 000 zł i tylko ta suma weszła do majątku wspólnego. Zarzut uzyskania zbyt niskiej ceny jest zarzutem działania na szkodę majątku wspólnego, co może rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą, lecz ewentualne odszkodowanie należne uczestniczce od wnioskodawcy nie jest składnikiem majątku wspólnego. Natomiast jeżeli cena ustalona w ujawnionej umowie notarialnej jest w rzeczywistości tylko częścią prawdziwej ceny, reszta ceny, hipotetycznie zagarnięta przez wnioskodawcę, jest nakładem z majątku wspólnego na majątek odrębny wnioskodawcy. W takim przypadku należało zarzucić naruszenie art. 45 § 1 k.r.o. nakładającego na sąd obowiązek ustalenia z urzędu nakładów z majątku wspólnego na odrębne. Przy tym do wykazania takiego zarzutu nie wystarczy powołanie się na opinię biegłego, według której wartość nieruchomości w chwili sprzedaży wynosiła 614 183 zł, lecz należy wskazać naruszenie przepisów postępowania prowadzące do nieustalenia faktu

pobrania ceny wyższej od ustalonej w akcie notarialnym (np. art. 230 k.p.c.). Brak takiego ustalenia nie stanowi zarzuczonego naruszenia art. 684 k.c.

W kwestii domu przyznanego uczestniczce, Sąd drugiej instancji uznał za nakład na majątek wspólny spłaty kredytu hipotecznego dokonane przez uczestniczkę od ustania wspólności do lutego 2020 r. i uwzględnił te spłaty w zasądzonym od wnioskodawcy zwrocie połowy nakładów. Pozostało do spłaty tytułem kredytu 35 734,75 zł. W takim przypadku możliwe są dwa rozstrzygnięcia i obydwa mogą być zgodne z prawem materialnym. Sąd może, jako wartość nieruchomości, ustalić jej wartość rynkową, tj. cenę możliwą do uzyskania ze sprzedaży przy założeniu wykreślenia hipoteki, a przy obliczaniu dopłaty lub spłaty przyznać drugiemu z byłych małżonków połowę tej wartości. Wówczas w stosunku wewnętrznym obydwój małżonkowie są zobowiązani do spłaty na rzecz banku pozostałego kredytu po połowie, a w przypadku spłaty tylko przez jednego z nich przysługuje mu regres do drugiego. Sąd może także jako wartość nieruchomości przyjąć wartość rynkową pomniejszoną o wartość hipoteki. Wówczas w stosunku wewnętrznym tylko uczestnik, któremu sąd przyzna nieruchomość, jest zobowiązany do spłaty kredytu. W obydwu przypadkach orzeczenie nie ma skutku wobec nieuczestniczącego w postępowaniu banku, który może egzekwować spłatę od dowolnego z byłych małżonków.

Istnienie dwóch możliwości rozstrzygnięcia o wartości nieruchomości obciążonej hipoteką zabezpieczającą kredyt nie oznacza, że sąd ma pełną swobodę. Zasadą jest pomijanie wspólnych długów przy podziale majątku i pozostawienie uczestnikom ich rozliczenia po spłaceniu. Przede wszystkim niepomniejszenie wartości nieruchomości o niespłaconą część hipoteki nie narusza przepisów postępowania, a co najwyżej prawo materialne, jeżeli „zachodzą istotne powody przemawiające za jego uwzględnieniem” (tak powołane w skardze postanowienie Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2020 r., V CSK 41 /19).

b) Zarzucane przez skarżącą nieuwzględnienie części zarzutów apelacji co do sposobu podziału majątku wspólnego nie może stanowić naruszenia przepisów postępowania. Naruszeniem art. 378 § 1 k.p.c. byłaby zmiana lub uchylenie rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji niezaskarżonego przez żadnego

z uczestników. Nie narusza tego przepisu uwzględnienie tylko w części wniosku apelacji uczestniczki o zmianę sposobu podziału majątku wspólnego. Sposób podziału składników majątku wspólnego określa prawo materialne. Okoliczność, iż prawo materialne nie określa tego sposobu jednoznacznie, nie sprawia, że sposób podziału staje się materią procesową.

Sąd, stosując art. 1037 § 1 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o., powinien dokonać racjonalnego podziału majątku wspólnego, tj. brać pod uwagę przydatność poszczególnych składników dla uczestników, a w razie nieprzydatności dla żadnego z nich należy uwzględnić posiadane przez nich możliwości zbycia tych składników, przy uwzględnieniu doświadczenia życiowego i zawodowego. Bardzo ważną przesłanką przyznawania dzielonych składników jest faktyczne władanie nimi przez uczestników. Co do zasady nie jest racjonalne przyznanie rzeczy uczestnikowi, który nią nie włada. Lecz nieracjonalny podział nie narusza art. 378 § 1 k.p.c., lecz prawo materialne.

Skarżąca zarzuciła, że w uzasadnieniu Sąd Okręgowy uznał za zasadne jej wnioski apelacyjne zmierzające do zmiany orzeczenia Sądu Rejonowego przez przyznanie rzeczy ruchomych zgodnie z ich aktualnym władaniem, a stan faktyczny w zakresie władania tymi rzeczami był niesporny. Tymczasem rozstrzygnięcie Sądu odwoławczego w pkt I ppkt 1 zmieniło sposób podziału w zbyt małym zakresie i wbrew uzasadnieniu pozostawiło bez zmiany część błędnych rozstrzygnięć Sądu pierwszej instancji. Sąd Rejonowy także zmierzał do dokonania podziału rzeczy ruchomych przez przyznanie ich osobie władającej nimi, lecz popełnił przy tym błędy w rozstrzygnięciu.

Przyznanie rzeczy wbrew wnioskowi stron lub osobie niewładającej tą rzeczą może naruszać prawo materialne, lecz nie narusza przepisów postępowania. Ponadto sprzeczność rozstrzygnięcia z uzasadnieniem jest oczywistą omyłką podlegającą sprostowaniu na podstawie art. 350 k.p.c., wraz z ewentualnym sprostowaniem orzeczenia o wysokości dopłaty w celu dostosowania sumy dopłaty do sprostowanego podziału majątku. Skarga kasacyjna uczestniczki także zawiera oczywiste omyłki. Np. jako rzeczy we władaniu wnioskodawcy wskazała rzeczy wymienione w pkt I ppkt 8 lit. jj, kk, mm-tt i ww-zz postanowienia Sądu pierwszej

instancji. Tymczasem co do części z nich strony zgodnie oświadczały w toku postępowania, że znajdują się w domu przyznanym uczestniczce, a tym samym w jej władaniu (np. wózek dziecięcy wymieniony pod literą jj).

c) W sprawie o podział majątku wspólnego sąd rozpoznaje wniosek o zwrot nakładów na majątek wspólny (art. 45 § 2 k.r.o.), lecz czyni to wyłącznie na wniosek uczestnika postępowania (art. 45 § 1 zdanie 2 k.r.o.). Orzekanie na wniosek dotyczy także odsetek od żadanego świadczenia pieniężnego z tytułu nakładów. Skoro uczestniczka żądanie odsetek zgłosiła dopiero w apelacji, Sąd drugiej instancji nie mógł uwzględnić apelacji uczestniczki w tym zakresie (art. 383 k.p.c.), a tym bardziej naruszyć art. 378 k.p.c.

O odsetkach od spłaty lub dopłaty sąd orzeka z urzędu (art. 212 § 3 k.c.). Sąd oznaczył termin płatności dopłaty na 6 miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia i orzekł o odsetkach tylko od dnia płatności, co oznacza ich nieprzyznanie za okres wcześniejszy. Nieuwzględnienie wniosku apelacji w tym zakresie nie stanowi naruszenia przepisów postępowania. Natomiast stanowi naruszenie art. 387 § 2¹ pkt 2 k.p.c. brak uzasadnienia nieprzyznania odsetek. Skarżący błędnie powołał naruszenie art. 328 k.p.c., regulującego treść uzasadnienia sądu pierwszej instancji przed 7 listopada 2019 r. (obecnie art. 327¹ k.p.c.), zamiast przepisu regulującego treść uzasadnienia sądu drugiej instancji. Sąd Najwyższy uznał to za oczywistą niedokładność. Pozbawienie prawa do odsetek do dnia płatności zostało objęte także zarzutem naruszenia prawa materialnego, o czym niżej w pkt IIc.

II Zarzuty naruszenia prawa materialnego.

a) Zaskarżone postanowienie nie narusza art. 207 k.c. Na podstawie tego przepisu współwłaściciele ponoszą wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną w stosunku do wielkości udziałów, lecz zasada ta jest skorelowana z zasadą korzystania z rzeczy w zakresie odpowiadającym udziałom (art. 206 k.c.). Skoro tylko uczestniczka korzystała ze wspólnej nieruchomości po ustaniu wspólności, podatku od tej nieruchomości oraz opłat za media nie można uznać za nakłady na wspólną rzecz, tym bardziej, że Sąd odwoławczy oddalił żądanie wnioskodawcy o wynagrodzenie za korzystanie z domu przez uczestniczkę z wyłączeniem

wnioskodawcy. W tej sytuacji Sąd zasadnie uznał, że podatek i wszystkie opłaty związane z nieruchomością obciążają tylko uczestniczkę i nie ma podstaw do wyłączenia z tej zasady opłat stałych za media.

b) Sąd Okręgowy ustalił, że 25 stycznia 2010 r. wnioskodawca pobrał ze swojego rachunku bankowego, objętego wspólnością, 40 792,60 euro. Pół roku później uczestniczka odkryła romans wnioskodawcy, co ostatecznie doprowadziło do rozwodu. Sąd uznał, że uczestniczka nie wykazała, że wnioskodawca nie przeznaczył tej sumy na potrzeby rodziny lub utrzymania majątku wspólnego, a tym samym na podstawie art. 6 k.c. brak jest podstaw do ustalenia, że wnioskodawca wyprowadził tę sumę z majątku wspólnego. Tymczasem na podstawie art. 45 k.r.o. tylko o nakładach z majątku odrębnego na wspólny sąd orzeka na wniosek. O obowiązku zwrotu nakładów z majątku wspólnego na odrębny sąd orzeka z urzędu i art. 6 k.c. nie stosuje się, nawet jeśli uczestnik zgłosił żądanie zasądzenia na swoją rzecz określnej sumy tytułem zwrotu nakładów. Zaskarżone postanowienie narusza art. 45 k.r.o. i art. 6 k.c. w zakresie oddalającym apelację uczestniczki od oddalenia przez Sąd Rejonowy żądania zapłaty połowy sumy 40 792,60 euro.

Obowiązek ustalenia przez sąd z urzędu nakładów z majątku wspólnego na majątki odrębne nie zwalania stron z przedstawienia wyjaśnień i dowodów istotnych dla ustalenia nakładów (art. 3 k.p.c.). Nieuzasadniona odmowa wyjaśnienia okoliczności istotnej dla ustaleń faktycznych dokonywanych z urzędu może być podstawą do ustalenia przez sąd, że fakty przedstawiają się w sposób niekorzystny dla odmawiającego wyjaśnień lub przedstawienia dowodów (art. 230 i 233 § 2 k.p.c.). W przypadku pobrania wspólnych środków pieniężnych z rachunku bankowego to małżonka, który pobrał środki, obciąża wyjaśnienie, jak zużył te środki. Brak takiego wyjaśnienia, w razie potrzeby popartego dowodami, jest podstawą do ustalenia, że pobrana suma przeszła do majątku odrębnego.

Powyższe nie dotyczy zarzutu pobrania przez wnioskodawcę 1500 zł z rachunku, na którym były środki wspólne. Tak niewielka suma uzasadnia domniemanie, że została zużyta na zwykłe utrzymanie wnioskodawcy (art. 230 k.p.c.).

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie Sądu drugiej instancji w części obejmującej oddalenie apelacji uczestniczki co do oddalenia zgłoszonego przez nią przed Sądem Rejonowym żądania zapłaty 20 396,30 euro. Uczestniczka określiła to żądanie jako odszkodowanie, lecz zagarnięcie wspólnych środków pieniężnych jest nakładem na majątek odrębny. Uczestniczka w toku procesu żądała niekiedy zapłaty sumy 20 396,30 euro, a niekiedy jej równowartości w złotych. Ponieważ o zwrocie tego nakładu sąd orzeka z urzędu, waluta wskazana przez uczestniczkę nie wiąże sądu.

c) Jak wyżej wskazano (p. 1c) Sąd Okręgowy naruszył art. 387 § 2¹ pkt 2 k.p.c. nie uzasadniając nieprzyznania odsetek od dopłaty za okres do wyznaczonego dnia płatności. Brak uzasadnienia uniemożliwia ocenę zarzutu naruszenia art. 212 § 3 w zw. z art. 1035 i 46 k.r.o. Nie wiadomo, dlaczego Sąd odwoławczy uznał za właściwe nieprzyznanie odsetek. Przepis ten jako zasadę ustanawia przyznanie odsetek do dnia płatności w wysokości określonej przez sąd. Przepis nie wyklucza nieprzyznania odsetek w ogóle, w szczególności w przypadku oznaczenia terminu zapłaty dopłaty na krótki okres od uprawomocnienia się orzeczenia, lecz decyzja ta wymaga uzasadnienia

Sąd pierwszej instancji prawidłowo odrębnie orzekł o dopłacie wynikającej z wyrównania wartości rzeczy przyznanych uczestnikom postępowania i odrębnie zasądził sumę należną uczestniczce od wnioskodawcy tytułem połowy wartości nakładów uczestniczki na utrzymanie majątku wspólnego. Dopłata i nakłady podlegają odrębnym reżimom prawnym. Dopłaty reguluje art. 212 k.c., a zwrot nakładów art. 45 k.r.o. Tylko co do dopłaty sąd z urzędu oznacza termin jej uiszczenia oraz wysokość odsetek (art. 212 § 3 k.c.). Wysokość dopłaty jest konsekwencją orzeczenia ustalającego skład majątku wspólnego i wartość poszczególnych składników majątku (art. 684 w zw. z art. 567 § 3 k.c.) oraz podziału tych składników między uczestników. Natomiast żądanie z tytułu zwrotu odpowiedniej części nakładów z majątku odrębnego na utrzymanie majątku wspólnego podlega regułom właściwym dla roszczenia procesowego o zapłatę, chociaż na podstawie art. 567 § 1 k.p.c. jest rozstrzygane w postępowaniu

nieprocesowym (post. SN z 19 lipca 2012 r., II CSK 660/11), a w przypadku nakładów z majątku wspólnego na odrębny nawet z urzędu. Przy zwrocie nakładów sąd orzeka o odsetkach tylko w przypadku zgłoszenia takiego żądania, a o wysokości odsetek oraz terminie, od którego bieżą, sąd orzeka na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c., co nie wyklucza rozłożenia zwrotu nakładów na raty na podstawie art. 320 k.p.c. Dlatego nie można sumy zasądzanej tytułem zwrotu nakładów dodawać do sumy zasądzanej tytułem dopłaty i obejmować ich jednym rozstrzygnięciem, jak to uczynił Sąd drugiej instancji.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy, zgodnie z żądaniem skargi kasacyjnej, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie w części orzekającej o zwrocie nakładów i dopłacie (pkt I ppkt 4) w celu odrębnego orzeczenia o dopłacie i zwrocie uczestnicze jej nakładów na majątek wspólny. W tym zakresie ponownemu rozpoznaniu podlega tylko kwestia przyznania odsetek od dopłaty i ich wysokość za okres do terminu płatności, gdyż skarga kasacyjna co do pkt I ppkt 4 jest uzasadniona tylko w zakresie odsetek od dopłaty. Ponieważ uczestniczka w postępowaniu pierwszoinstancyjnym nie zgłosiła żądania odsetek od zwrotu nakładów, skarga kasacyjna w tym zakresie jest nieuzasadniona. Przyznając uczestnicze odsetki od zwrotu nakładów za okres po terminie płatności Sąd drugiej instancji częściowo uwzględnił jej żądanie zgłoszone dopiero w apelacji, lecz wnioskodawca nie wniósł skargi kasacyjnej.

[SOP]

[ał]